

Trudl Wohlfeil

ΚΕΝΤΑΥΡΟΙ ΚΑΙ ΦΙΔΙΑ ΣΤΟ ΠΗΛΙΟ

Άγιος Νικόλαος και η Μονή Ταξιαρχών

(Μετάφραση από τα Γερμανικά Βάσω Βλαχοδημήτρη)
Αμβούργο, Μάρτιος 1994

Στο Πήλιο δεν συναντήθηκα με Κενταύρους παρ' ότι ανακάλυψα εκεί μερικά πρόσωπα που φαίνονταν σα να κατάγονταν από τους μυθικούς κατοίκους αυτής της απρόσιτης ορεινής περιοχής.

Κατά τις οδοιπορείες μου, για να προφυλάγομαι από τα φίδια και τους σκορπιούς, είχα πάντα μαζί μου, στο σάκο μου, για κάθε περίπτωση, ένα αντίδοτο για φιδοδάγκωμα, έναν ορό, που μου το ν σύστησε θερμά ο δήμαρχος, καθώς και ένα μπαστούνι στο χέρι, γιατί κατά τη γνώμη των κατοίκων φίδια και σκορπιοί δεν σπανίζουν σ' αυτά τα πανάρχαια δάση, σ' αυτά τα καταπράσινα βουνά, τις χαράδρες και τους οπωρώνες της περιοχής. Ο φαρμακοποιός, που μου πούλησε τον ορό, μου είπε ότι μπορώ να το ν επιστρέψω μετά το τέλος της τρίμηνης παραμονής μου στο Πήλιο, αν δεν μου χρειαστεί να τον χρησιμοποιήσω. Πραγματικά τι πιο εύκολο και πιθανό να με δαγκώσει ένα φίδι, όταν μια μέρα, ελευθερωμένη από το μακρύ οδοιπορικό μου παντελόνι, φόρεσα ένα σορτς και κάθησα μαζί με την ομάδα μου των οδοι-πόρων-ζωγράφων μπροστά σ' ένα θαυμάσιο αντικείμενο : τη Μονή Ταξιαρχών.

Μέσα στη φοβερή ζέστη καθόμασταν όλοι γύρω-γύρω κάτω από την ελαφριά προστασία, που μας πρόσφερε η σκιά κάποιων ψηλών δέντρων, η τόσο δυσεύρετη αν εξαιρέσουμε την ωραία ισκιερή κρεβατίνα της εκκλησίας. Αυτή η παλιά, απλή εκκλησία, που από μακριά μοιάζει περισσότερο με μεγάλο χωριατόσπιτο κι όχι με εκκλησία και μόνο με μια προσεχτικότερη ματιά δείχνει την πραγματική της ταυτότητα με τη μόλις διακρινόμενη αψίδα της, είναι χτισμένη σχεδόν όπως όλες οι άλλες εκκλησίες του Πηλίου. Όταν ξέρει κανείς μια τις ξέρει όλες. Παρ' όλα αυτά στον εσωτερικό και στον εξωτερικό τους διάκοσμο είναι τόσο διαφορετικά έργα τέχνης, πραγματικά κειμήλια, που έτσι και σου άρεσαν σε κρατάνε για πάντα δέσμιο κοντά τους. Κάθε μικρό ή μεγάλο χωριό έχει τουλάχιστον μια τέτοια εκκλησία.

Στη Ζαγορά η εκλογή είναι δύσκολη μεταξύ των τριών το λιγότερο καλά διατηρημένων εκκλησιών, για να μην αναφέρουμε καθόλου εκείνες τις Μακρυνίτσας, του Κισσο και των Μηλιών. Σήμερα δουλεύει εκεί ένα συνεργείο επισκευών, που ξαναδίνει στις τοιχογραφίες του εσωτερικού και εξωτερικού νάρθηκα, που

είχανε μαυρίσει και σκουριάσει στο διάστημα αιώνων, την αρχική λάμψη στα χαρούμενα χρώματα. Είναι μια γιορτή των αισθήσεων όταν έχεις την τύχη να σου επιτραπεί να μπεις μέσα εκεί, μ' όλο που για τώρα υπάρχει κίνδυνος με τους μαστόρους που δουλεύουν, σκαρφαλωμένοι σε ψηλές σκάλωσες, στον τρούλο και το νθόλο. Μια γυναίκα κι ένας άντρας φροντίζουν, ως ειδικοί, για την επαναφορά της αρχικής ζωγραφικής χωρίς την προσθήκη νέων χρωμάτων. Μόνο εκείνος που έχει ιδεί αυτά τα πρότυπα, εκείνος μόνο μπορεί να εκτιμήσει τη σημασία που έχει για τον οδοιπόρο του Πηλίου η Μονή Ταξιαρχών με την εκκλησία της σε μια εντελώς απομακρυσμένη δασική περιοχή.

Ψηλά αιωνόβια κυπαρίσσια ορθώνονται προς τον ουρανό αγκαλιασμένα από αναρριχητικό πολυγόνατο. Κόγγιον θυσανωτό και κισσός χαρίζουν το λαμπερό ανοιξιάτικο τους πράσινο. Τα κτίρια είναι ερείπια. Ρομαντικά πεσμένα εργαστήρια προβάλλουν στα μάτια του οδοιπόρου που ανεβαίνει μέσα από πυκνές, ψηλές φτέρες και με δυσκολία ανοίγει δρόμο. Και τα βλέπει αυτά τα ερείπια μόνο αν δεν είναι πολύ απασχολημένος να προσέχει που πατάνε τα πόδια του. Όμως την εκκλησία δεν μπορεί να μην την προσέξει. Μεγαλοπρεπής κι όμως ταπεινή υψώνεται σ' ένα μικρό πλάτωμα μέσα σ' άφθονα φουντωμένο λιβάδι. Κάποιος Μαικήνας, πριν από μερικά χρόνια την προστάτεψε από την καταστροφή. Το περιστήλιο πήρε καινούργια ξύλινα στηρίγματα και η πλατιά οροφή, η τόσο τυπική για την περιοχή του Πηλίου, ξαναπελεκήθηκε με το χέρι και σκεπάστηκε με τις λαμπερές γκριζες πλάκες, σύμφωνα με την παλιά παράδοση. Η σκιερή στοά του νάρθηκα, το υπόστεγο και ο διαπλατισμένος χώρος της εκκλησίας για τα πανηγύρια και τις γιορταστικές λειτουργίες ή τις σπουδαίες συναθροίσεις, προσφέρει σήμερα στον οδοιπόρο χαρούμενες, ήσυχες στιγμές. Παλιότερα αποδίδονταν εδώ δικαιοσύνη. Γινόντουσαν διάφορες συγκεντρώσεις και σχέδια για τον απελευθερωτικό αγώνα και πολλά άλλα.

Η ομάδα μου των ζωγράφων αγαπά το μοτίβο. Η μικρή αυτή παράμερη εκκλησία, όπως είναι τριγυρισμένη από ένα θαυμάσιο περιβάλλον στεριάς και θάλασσας, προσφέρει απ' όλες τις πλευρές της ωραίες προοπτικές για μια μακροχρόνια παραμονή εδώ με μολύβι και πινέλο ζωγραφικής. Ξεκουράζονται εδώ ησυχάζοντας κάτω απ' τον ίσκιο της μοναδικής μικρής πορτοκαλιάς ή κοντά στο νερό της πηγής, που κελαρίζοντας τρέχει από μια μαρμάρινη βρύση. Την ησυχία του χώρου, που μόνο ησυχία δεν είναι, δεν την ταράζουν ούτε άνθρωποι ούτε μηχανές. Μια μοναδική μοναξιά, που στην ουσία δεν είναι

μοναξιά, σου επιβάλλει να αναζητήσεις τον εαυτό σου. Το τραγούδι των γρύλλων και κάποιων άλλων εντόμων, πιθανώς το γαύγισμα του σκύλου κάποιου χωρικού, που εργάζεται στα γύρω χωράφια του μοναστηριού ή το κελάδισμα των πουλιών φροντίζουν για το αίσθημα της ζωής σ' αυτήν την ερημιά. Ο επισκέπτης χαρούμενος κι ευτυχισμένος ξαπλώνει στον ίσκιο ενός πανύψηλου κυπαρισσιού σα να έχει καμάρα του όλο τον ουρανό κι αφήνει τα μάτια του να περιπλανηθούν γύρω κι αυτά καρφώνονται να βλέπουν αχόρταγα την ωραία μουριά, που μετά από ένα αναγκαίο κλάδεμα βγάζει το καινούργιο της αραιό φύλλωμα. Στα κάτω, τα σχεδόν οριζόντια κλαδιά της κρέμονται δυο καμπάνες με μια επιγραφή. Αυτές οι καμπάνες -όπως παντού στο Ιήλιο-κρεμασμένες συχνά σε γερο-πλάτανους είναι μάρτυρες μια εποχής, που οι εκκλησιές δεν επιτρεπόταν να έχουν καμπαναριό. Ο Τούρκος το απαγόρευε. Το σκοινί της καμπάνας σε βάζει σε πειρασμό να τaráξεις για μια στιγμή την ησυχία του χώρου, αλλά ο σεβασμός προς την παλιά σημασία της κωδωνοκρουσίας, που καλούσε σε λειτουργία ή βάφτιση ή πυρκαγιά, επιβάλλει συγκράτηση. Σίγουρα άλλωστε θα έτρεχε εδώ ο χωριάτης, που δούλευε κάπου μακριά στα χωράφια, για να ιδεί τι συμβαίνει.

Εκείνος που παρατηρεί την εκκλησία προσεχτικά ή καλύτερα εκείνος που προσπαθεί με το πινέλο ή το μολύβι να την αποδώσει στο χαρτί, ανακαλύπτει ότι φαίνεται σα να είχε και έναν δεύτερο όροφο, γιατί διαπιστώνει ότι στις δυο μεγάλες πλευρές της υπάρχουν μικρά τετράγωνα παράθυρα το ένα κοντά στο άλλο. Πιθανόν να σχεδιάστηκε έτσι για να εξαπατηθεί ο εχθρός και να δημιουργήσει την εντύπωση ότι πρόκειται για ένα χωριατόσπιτο. Το σημερινό λαμπερό της άσπρισμα θα πρέπει να το ξεχάσει κανείς. Έτσι θα στέκονταν εκεί σχεδόν απαρατήρητο αυτό το γκρίζο πέτρινο κτίριο μέσα στο φιλικό άγριο τοπίο.

Η εκκλησία των Ταξιαρχών παραμένει για τον επισκέπτη συνήθως κλειστή κι αυτό γιατί έχουν γίνει στο παρελθόν πολλές ανεπίτρεπτες επεμβάσεις σε ότι αφορά στους πολύτιμους εκκλησιαστικούς θησαυρούς και προ πάντων στις παλιές εικόνες του εικονοστασίου. Αλλά ακόμα και τώρα μπορεί κανείς να φανταστεί κοιτάζοντας από το μικρό παράθυρο πάνω από τον επισκοπικό θρόνο, που είναι ξυλόγλυπτος και χρυσοποίκιλτος, μπορεί να φανταστεί πως θα φαινότανε κάποτε. Μόνο κατά την εορτή των Ταξιαρχών και μόνο κατά τη λειτουργία είναι ανοιχτή η εκκλησία για όλους. Μερικές ημέρες πιο πριν έρχονται γυναίκες και άντρες της περιοχής να καθαρίσουν τα εκκλησιαστικά αγγεία, να γυαλίσουν τα κηροπήγια και τα καντήλια, να ασπρίσουν τους

τοίχους και να διώξουν τη σκόνη που μαζεύτηκε όλο τον περασμένο χρόνο. Μετά, τη μέρα της γιορτής, έρχονται οι χωρικοί ντυμένοι στα γιορτινά τους. Κατά τη λειτουργία ο παπάς ευλογεί τις λειτουργίες -που έφεραν οι γυναίκες, φκιαγμένες με τα ίδια τους τα χέρια και σφραγισμένες με τέχνη και αγάπη με το φημισμένο παναγιάρι- ψέλνοντας ανάμεσα σε μια θάλασσα από κεριά και ανθρώπους. Μετά το τέλος της λειτουργίας μπορούν να δοκιμάσουν όλοι απ' αυτό το ψωμί, που λέγεται άρτος, κι αν είναι τυχεροί να γευτούν και από το υπόλοιπο κρασί της λειτουργίας. Οι ξένοι προηγούνται κατά την περιποίηση.

Ταξιαρχών λέγονται πολλά απομακρυσμένα ελληνικά μοναστήρια. Η δική μας Μονή Ταξιαρχών είναι ένα δείγμα πίστης, μακριά από τον καθημερινό θόρυβο των πόλεων και των χωριών του πλούσιου σε δάση και οπωροφόρα δέντρα Πηλίου. Ο σουλτάνος έδωσε αυτό το κομμάτι γης δώρο στη μητέρα του. Ο ίδιος δεν έβρισκε τρόπο να κυριαρχήσει αποτελεσματικά σ' αυτή την παράμερη περιοχή, γιατί οι άνθρωποι του Πηλίου, αυτής της δασόφυτης και πλούσιας σε χαράδρες περιοχής, καταλαβαίνανε θαυμάσια πως να ξεφεύγουν από τους πολεμιστές και φοροεισπράχτορες του τούρκου κατακτητή. Σ' αυτό λοιπόν το έδαφος, το χαρισμένο στη μητέρα του Σουλτάνου, απαγορευόταν να πατήσει το ποδάρι του τούρκου στρατιώτη. Έτσι αναπτύχθηκε σ' αυτό το κομμάτι "ελεύθερης" γης ευημερία και πλούτος και ο γειτονικός πυρήνας μιας εκκλησίας με μοναστηριακά κτίσματα είχαν καταφύγιο και στήριγμα κατά τα σκληρά χρόνια της ξένης κυριαρχίας. Το Πήλιο με την πρωτεύουσα του Ζαγορά έγινε κέντρο πλούσιου και αποδοτικού εμπορίου με πολλές χώρες του κόσμου. Φτωχοί και πλούσιοι είχαν εγκαταλείψει την πατρίδα τους διωγμένοι συχνά από το φόβο της επιβίωσης ή το μαχαίρι του Τούρκου, που αιώνες κρατούσε σε σκλαβιά τη χώρα. Στην Ευρώπη της Αναγέννησης γνωρίζονται με τις ιδέες της Ελευθερίας και της Ανεξαρτησίας και αποκτούν νέα συνείδηση.

Αυτή η συνείδηση τους άναψε το θάρρος για τον αγώνα και βοήθησε πολύπλευρα την πατρίδα. Αυτοί οι Έλληνες του Εξωτερικού έγιναν οι δημιουργοί, οι υποστηρικτές και ιδρυτές σχολείων από τα οποία αργότερα, το 1821, ξεπήδησαν οι αγωνιστές της ελευθερίας. Την απελευθέρωση του Πηλίου, δηλαδή του σημερινού Νομού Μαγνησίας, πέτυχαν οι κάτοικοι του το 1881 μετά από πολλές ήττες και δυστυχώς και προδοσίες απ' τις ίδιες τους τις γραμμές. Οι καλόγεροι της Μονής Ταξιαρχών, όπως και πολλοί άλλοι, προσέφεραν τη συνδρομή

τους σ' αυτόν τον αγώνα.

Πολύ κοντά, μόνο σε εκατό μέτρα απόσταση, βρίσκεται παράμερα και δυσκολοπλησίαστη η μικρή εκκλησία του αγίου Νικολάου, την οποία σχεδόν κανένας κάτοικος του χωριού Χορευτά ή της Ζαγοράς δεν την ξέρει. Κανένας δεν ενδιαφέρεται για αυτόν τον παλίο, μικρό οίκο του θεού, που με την γύρω άγρια βλάστηση είναι καταδικασμένος σε καταστροφή. Ένας νεαρός Έλληνας, που ήρθε με τη μητέρα του από τον Βόλο, την πρωτεύουσα του Νομού, για να καλλιεργήσουν ένα χωράφι τους εκεί κοντά, αυτός μου μίλησε για αυτή τη μικρή μισογκρεμισμένη εκκλησία. Την είχε ο ίδιος ανακαλύψει τυχαία όταν τριγυρίζοντας στην περιοχή, όπου σε κάποιο ξέφωτο του δάσους από καστανιές καλλιεργούσε γαρδένιες για να τις μοσχοπουλήσει, όπως έλπιζε, στην Αθήνα, έφτασε μπροστά στο μικρό εκκλησάκι. Κανένας οδοιπόρος δεν την ξέρει. Δεν ξέρω αν κάποιος έχει διαβεί ποτέ το κατόφλι της, μου λέει. Είναι βέβαια μισοπεσμένη, συνεχίζει, αλλά για μια ζωγράφο σαν και μένα είναι ένα σπάνιο αξιοθέατο και να μην φοβάμαι που θα ιδώ εκεί οστά και κρανία. Αυτό δεν πρόκειται να συμβεί, τον βεβαίωσα, και θέλω πολύ να δω εκκλησάκι/Έπρεπε να τον ακολουθήσω. Οι μαθητές μου μπορούσαν να μείνουν εδώ στη Μονή Ταξιαρχών, γιατί είναι κοντά, σχεδόν δίπλα. Κι ενώ αυτοί διάλεγαν τα κατάλληλα χρώματα και φρόντιζαν να κάνουν την ανάλογη ανάμιξη τους, που θα απόδινε σωστά και φωτεινά την εκκλησία ανεβήκαμε με τον νεαρό το κοντινό σύθαμνο που στο τέρμα του υψωνόταν ένα πελώριο κυπαρίσσι. Αυτό το κυπαρίσσι και μόνο μ' έκανε να πιστέψω ότι εκεί μπορούσε να βρίσκεται μια εκκλησία. Ο συνοδός μου έκανε καλή εντύπωση και είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη μου και επειδή τον είχα ήδη γνωρίσει σε προηγούμενες περιηγήσεις μου τον ακολούθησα. Ανέβαινα τη φουντωμένη κι απότομη πλαγιά και κρατιόμουν, γιατί δεν είχα κανένα άλλο στήριγμα, από τις ρίζες των θάμνων. Για καλή μου τύχη φορούσα κανονικά παπούτσια οδοιπορίας. Όχι μακριά από τα αγκαθωτά θάμνα και τα βράχια, μέσα απ' τα οποία ανεβήκαμε, ανάμεσα σε άγρια χορτάρια, αγκάθια και κισσούς, παρουσιάστηκε μπροστά μου ένας μικρός γκρίζος τοίχος. Ο νεαρός με ξαναρώτησε αν πραγματικά δεν φοβάμαι, θα μπορούσα ακόμα να γυρίσω πίσω αν δεν ήθελα να τρομάξω μ' αυτό που θα έβλεπα πίσω από τον τοίχο. Ζήτησα να μάθω την αιτία και για απάντηση πήρα την πληροφορία ότι εκεί πίσω υπάρχουν οστά και κρανία ανθρώπων και ότι κανένας δεν τα έχει ιδεί μέχρι τώρα. Όχι, δεν φοβάμαι, είπα με βεβαιότητα και ακολούθησα το συνοδό μου, παρά τα συνεχιζόμενα ερευνητικά

του βλέμματα. Καθάρισε λίγο το δρόμο από τα κλαδιά και τα ξερόκλαδα και μου επέστησε την προσοχή στα φίδια. Απ' αυτά είχα πράγματι φόβο. Το αντίδοτο δεν το είχα απάνω μου, αλλά δεν ήταν και μακριά ο σάκκος μου, που είχε μείνει πίσω μαζί με τις ζωγράφους. Για άλλη μια φορά δοκίμασε το θάρρος μου και όταν για τρίτη φορά τον βεβαίωσα ότι δεν φοβάμαι περάσαμε επί τέλους στο χώρο ενός μικρού μισογκρεμισμένου κτιρίου χωρίς σκεπή. Εδώ δεν έβλεπες τίποτα άλλο εκτός από χαμόκλαδα. Μπήκαμε από μια χαμηλή πόρτα σ' ένα γιορταστικό, ευχάριστο χώρο. Παραξενεμένη έριξα μια ματιά γύρω μου. Αμίλητοι σταθήκαμε για μια στιγμή στην μέση μιας εκκλησίας, της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου, ένα φωτεινό, άδειο, ανοιχτό χώρο, όπου ο ήλιος έμπαινε κατ' ευθείαν από τον ουρανό. Ο τρούλος, φτιαγμένος καλλιτεχνικά με κεραμίδια, φαινόταν ακόμα στις προεξοχές, ένα ωραίο ημικύκλιο, σκεπασμένο τώρα μόνο από τον ουρανό, βρισκόταν μουχλιασμένος στο έδαφος. Εδώ δεν βρήκα τίποτα το στοιχειωμένο, τίποτα το φριχτό. Εδώ βρισκόταν κάτι, που κατά ένα μυστηριώδη τρόπο με έκανε χαρούμενη. Μια σχεδόν υπέργεια ιλαρότητα αναδινόταν από τους τοίχους και από τον ουρανό. Ο θόλος της αψίδας ήταν ακόμα καλά διατηρημένος. Οι τοιχογραφίες μου προκάλεσαν ένα επιφώνημα θαυμασμού.

Καθισμένη στο θρόνο η Παναγία με το παιδί κοίταζε με τον τόσο γνωστό της τρόπο από το σφαιρικό της αψίδας. Οι γύρω τοίχοι και τα γερά ακόμα τόξα του μικρού νάρθηκα ήταν ζωγραφισμένα με παλιές τοιχογραφίες, που κατά ένα μέρος είχαν καταστραφεί ή καλυφτεί μ' ένα επίστρωμα σουβά. Ολόκληρο το πρόγραμμα μιας ορθόδοξης εκκλησίας βρισκόνταν εδώ. Οι άγιοι, η ζωή τους και ιδιαίτερα αυτή του αγίου Νικολάου, ιεράρχες και τετράμορφα, όπως τα βρίσκει κανείς σε πολλές βυζαντινές εκκλησίες φαντάζουν με φωτεινά χρώματα από τους τοίχους. Είμωνα συγκινημένη. Δεν μπορούσα να μιλήσω. Πώς ήταν δυνατόν τέτοια ζωγραφική να διατηρείται κάτω από τον ελεύθερο ουρανό, χωρίς καμιά προστασία, κάτω απ' αυτές τις μετεωρολογικές αλλαγές χειμώνα-καλοκαίρι σ' αυτήν την περιοχή που τη δέρνουν οι αέρες;

Η πρώτη μου σκέψη ήταν: Να σωθεί! Εκκλησία και ζωγραφική πρέπει να σωθούν. Δεν επιτρέπεται να πέσουν σε χέρια καταστροφικών και κερδοσκοπικών κι ακόμα πιο πολύ να μη μείνουν έρμαιο στη φθορά λόγω καιρικών συνθηκών. Τα οστά με το απλό τους άσπρο, που βρισκόνταν σωρομένα πάνω στον γκρεμισμένο θόλο καθόλου δεν με συντάραξαν. Σίγουρα αναπαύονταν εκεί ειρηνικά τα οστά μοναχών, που βρήκανε εδώ

μπροστά στο ιερό την τελευταία τους κατοικία. Σ' αυτά τα οστά αξίζει σεβασμός κι όχι φόβος και ακόμα ένας σεμνός και ήσυχος τάφος μέσα σ' αυτήν την εκκλησία. Αλλά τι θα γίνει με τις τοιχογραφίες; Δεν πρέπει να παραδοθούν στη καταστροφή όσο υπάρχει ακόμα ελπίδα να σωθούν για τις ερχόμενες γενιές.

- Προσοχή φίδι! φωνάζει ο συνοδός μου, τη στιγμή που εγώ, γεμάτη θαυμασμό απ' αυτό το θέαμα, σκεφτόμουν τις μαθήτριες μου στη μονή Ταξιαρχών, που τις είχα σχεδόν ξεχάσει. Έπρεπε, κατά τη συμβουλή του να πηγαίνω κοντά και πίσω από την εκκλησία, γιατί γύρω θράσευαν τα χαμόκλαδα κι οι θάμνοι. Ο σφυγμός μου ανέβηκε πιο γρήγορα απ' ότι κατά την ανάβαση, όχι γιατί φοβήθηκα το φίδι, αλλά γιατί βιαζόμουν να γυρίσω γρήγορα στις μαθήτριες μου, για να τους διηγηθώ το κατακληκτικώτερο βίωμα μου κατά τη φετινή παραμονή μου στην Ελλάδα.

Στο δρόμο του γυρισμού δεν με άφηνε να ησυχάσω η σκέψη πως θα μπορούσε να σωθεί η εκκλησία του αγίου Νικολάου και οι τοιχογραφίες της. Οι κατάπληκτες μαθήτριες μου θα προτιμούσαν να τρέξουν αμέσως να χαρούν κι αυτές το θέαμα, αλλά είχαν αδύνατο, γιατί βρίσκονταν στην πιο κρίσιμη φάση της δουλειάς τους κι έτσι αναβάλαμε την επίσκεψη για αργότερα. Αλλά το αργότερα δεν ήρθε, γιατί έπρεπε να πάρουμε το δρόμο της επιστροφής. Και εκείνες δεν μπορούσαν να απαλλαγούν από τη σκέψη να επισκεφτούν το μικρό εκκλησάκι.

Τον ορό για τα φίδια θα μπορούσα να τον επιστρέψω στον φαρμακοποιό όταν τέλειωσε η παραμονή μου στο Πήλιο, χωρίς να συναντήσω φίδι, αλλά τον κράτησα μέσα στις αποσκευές μου μέχρι τη νυχτερινή επιστροφή μου στην Γερμανία, πάνω από το Πήλιο, όπου λέει η αλεπού στο λαγό "καλή νύχτα". Δεν ξέρει κανείς τι μπορεί να συμβεί. Πιθανόν να βρεθεί κάποιος που αγαπάει τα φίδια και που θα χαιρότανε να αναλάβει την περιπέτεια να χρηματοδοτήσει το έργο σωτηρίας μιας μικρής ελληνικής εκκλησίας. Μπορεί να την βρει στο Πήλιο.